
THE INTERACTION: BUSINESS- EDUCATION- INVESTMENT FOR DEVELOPMENT

Marusya Lyubcheva

University “Prof. d-r Assen Zlatarov” – Bourgas, Bulgaria, milyubcheff@gmail.com

Venelin Terziev

Russian Academy of Natural History, Moscow, Russia,

Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo, Bulgaria

University of Rousse, Rousse, Bulgaria, terziev@skmat.com

Abstract: The change of the management business model has been widely discussed in the recent years – the one of the country as well as that of single structures, sectors and organizations. This is a serious intervention for each of these levels as far as it requires a strategic transformation to be made.

Universities are among the institutions, for which the business model transformation (or its establishing) becomes more and more urgent.

The report examines possible options for developing the relationship between the education system with the economy.

Keywords: education, development, business model, investment, business environment.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО: БИЗНЕС – ОБРАЗОВАНИЕ - ИНВЕСТИЦИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

Маруся Любчева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, България, milyubcheff@gmail.com

Венелин Терзиев

Руска академия по естествознание, Москва, Русия

Русенски университет „Ангел Кънчев“, Русе, България

Национален военен университет „Васил Левски“, Велико Търново, България, terziev@skmat.com

Резюме: През последните години широко се обсъжда промяната на бизнес модела на управление – както на страната, така и на отделни структури, сектори и организации. Това е сериозна интервенция за всяко от тези нива, тъй като изисква да бъде направена трансформация със стратегически характер.

Университетите са сред институциите, за които преобразуването на бизнес модела (или неговото създаване) става все по-належаща.

Настоящата статия разглежда възможните варианти на развитие на взаимоотношенията на образователната система с икономиката.

Ключови думи: образование, развитие, бизнес модел, инвестиции, бизнес среда.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

„Нито една професия няма всички отговорите за справяне с многото проблеми в живота. Необходими са множество умения за справяне с множеството нужди“

Съвременното технологично развитие предполага интензивен трансфер на знания и умения. Каналите на този трансфер са различни, но има един основен и това е този, който тръгва от образованието. Почти вечната тема за връзката между образованието и бизнес средата /икономиката има своите различни измерения през различни периоди от развитието на двете системи, но винаги е съдържала една същност – знания и умения, придобити в образованието, които се пренасят на работните позиции в стопанските субекти. При ниско ниво на технологично развитие този трансфер е почти директен, защото базисът от училището е достатъчен, за да задоволи нуждите на съответната технология, оборудване, машина. В XXI^{ви} век толкова „директен“ трансфер е трудно осъществим. Това е така поради натрупалите се различия в динамиката на развитие на двете системи. Образователната система изостава от икономическата и постепенно губи способността си да задоволява изискванията, които се предявяват към него. Подобна тенденция е характерна за всички образователни системи на съвременното развитие на обществото. Някои бързо създадоха ефективни механизми за преодоляване на това неравенство. У нас този процес продължава

да натрупва дефицити, независимо от опитите за пренос на външни модели на взаимодействието, които по наше мнение е невъзможно да се апробират автоматично и на практика не могат да осъществят мисията на техните преносители. Това създава особен дискомфорт в развитие на образователната система, като ограничава развитието на социалните технологии, в частност социални.

Обсъждайки този въпрос е важно да се зададат правилните въпроси (конкретни и точни), за да се намерят и правилните отговори – засегнатите групи (които можем ясно и точно да определим и разграничим), възможните модели (приложими в динамично променящата се среда), инструментариум (способстващ за развитие на социалните технологии). Важен момент е мониторирането на това взаимодействие, за да се осигури съответстващ анализ и се вземат решенията, свързани с неговата ефективност, ефикасност, устойчивост и гъвкавост.

Важността на механизма на контролинг и възможността на точното отчитане на дефектите в методологията, технологията или в цялост на процеса, биха дали възможност за бързи и точни коригиращи действия. В периода на активни трансформации в последните тридесет години оценъчните механизми са предимно последващи, а и ако има такива които са през целия процес на въздействие, то коригиращите действия са ниско ефективни или са след приключване на наблюдението. Не особено приемливо е вземането на решения за коригиращи действия след приключване на един доста дълъг период от време (няколко години). Част от специалистите в тази област се опитват да обяснят, че ефекта от въвеждането на новите модели и технологии се проявява на по-късен етап. Не е лишено от логика и това твърдение, но негативното въздействие при некоректна оценка на текущото състояние ще засили и дори увеличи многократно крайния негативен резултат.

За съжаление резултатите от въвежданите до този момент модели, технологии, програми и др. довежда състоянието до доста критично ниво, като двете системи – образователната и икономическата се отдалечават и не намират допирните точки, които са основополагащи. Коректно от научна гледна точка да се отбележи, че може би образователната система е част от икономическата системата и трябва в конкретния случай да я разглеждаме като системата на националното стопанство.

2. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО БИЗНЕС – ОБРАЗОВАНИЕ - ИНВЕСТИЦИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

Няколко са ключовите думи, които определят отношението ни към взаимодействието образование – бизнес среда в условията на „икономика, базирана на знанието“ – динамика, висока технологичност, ключови умения, дигитализация, изкуствен интелект, иновации, инвестиции.

От съществено значение е промяната, която настъпва в момента на пазара на труда, свързана с необходимостта да се притежават множество умения, за разрешаване на множеството проблеми, с които се свързва едно работно място. Времето на тесните специалисти отминава и това трябва да е ясно както за образованието, така и за бизнес средата. Двете системи обаче имат различно разбиране и различна интерпретация на ситуацията и това поражда дефицитите, на които сме свидетели.

Безспорно националният пазар на труда е динамична система, която има своите характеристики. Дори и в мащабите на различните региони на България, тя има различни и чувствително отличаващи се характеристики. Особено това е характерно за райони, където равнището на безработица е доста по-високо от това за страната. Оказва се, че наличието на висше образование не е достатъчно условие да осигури подходяща работа на определена група специалисти, поради липса от необходимост от такива в този район. Очевидно пазарния механизъм, че търсенето ще определи предлагането, не осъществява своята функция. Това не е изолирано явление и се наблюдава в много от кризисните райони на страната. Липсата на елемента на планиране от този управленски процес, поставя непреодолими препятствия пред индивида в тези райони. Възможно е носителите на тази работна сила да притежават добри компетенции – умения и опит, и да не могат да осъществят положителен резултат при търсенето на работно място. Също така негативно влияние оказва и ниската мобилност на работната сила в тези райони. Този проблем не може да бъде разглеждан едностранно, защото той включва в себе си различни елементи, които могат трудно да бъдат преодоленни. Понякога това е свързано с народопсихологията на българина. В тази група причини могат да бъдат включени: инфраструктура, транспортни връзки, социална адаптация в новото населено място, и т.н.

Образованието и икономиката са две независими зони на обществени отношения и те могат да бъдат ситуирани в различни позиции една спрямо друга. Консервативният модел на развитието поставя двете системи в относително равновесие. Образованието се възприема като даденост, едва ли не придатък, без да му се придава каквато и да било изключителност. Разчита се на „готови кадри“, които просто се преразпределят от едната система в другата. В този модел нивото на образованието и нивото на технологичност имат относително съответствие или поне впечатлението за такова статукво се поддържа –

т.е. каквото се изучава, това съществува на практика в икономическите субекти, поради което трансферът е директен без да има необходимост от допълнително образование и обучение. Общата система е балансирана. Това може да се нарече модел на достатъчността.

Динамичният модел извежда икономиката в приоритетна позиция, поради по-високо ниво на технологично развитие. Образованието изостава по отношение на практическата част, макар да запазва нивото си по отношение на теоретичната образователна подготовка. Трансферът от едната система в другата вече не е директен, може да се определи като индиректен, поради необходимост от адаптиране или допълнително образование и обучение. Нивото на съответствие е ниско, общата система на натрупване на принадлежна стойност е дебалансирана.

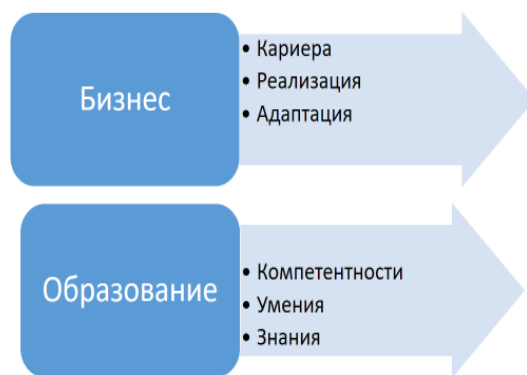
„Взаимоотношенията“ между образованието и бизнеса могат да се развият по различни сценарии – системите са независими една от друга; образованието определя посоката на развитие; бизнесът определя посоката на развитие; двете системи се развият по адаптивен механизъм. В различни периоди и при различни обществено-политически системи тези сценарии или комбинации между тях се реализират в различни варианти.

XXI^{ви} век се характеризира с висока технологичност и висока динамика. Говорим за индустрия 4.0. т.е. за четвъртата индустриална революция. След механизацията (Индустрия 1.0), масово производство (Индустрия 2.0) и автоматизацията (Индустрия 3.0), които могат да се отнесат към модела на достатъчността, сега дигитализацията се превръща в неразделна част от производството. Индустрия 4.0 има потенциал да създаде извънредни възможности за растеж и конкурентни предимства. Прогнозите сочат, че предприятията ще могат да увеличат производителността си с около 30%, ако използват Индустрия 4.0. В същото време образованието не разполага със своето „Образование 4.0“, независимо от навлизането на компютърните технологии и интернета и в училището, и в университета. Това навлизане обаче е единствено като помощен, а не водещ инструмент. Оставайки на ниво 2.0 или 3.0 образованието не е в състояние да трансферира директно към индустрията своя образователен продукт. В този случай дефицитът е налице и той никак не е незабележим. Това налага категорично да се анализират всички възможни варианти за реализиране на сценариите от взаимодействието образование – бизнес среда, да се отчетат всички положителни и отрицателни страни, за да се намери този, който би удовлетворил развитието на обществото.

Взаимодействието бизнес среда – образование се реализира в структурата на образователната система и в контекста на съответната социално-икономическа система, но това не е единственият фактор, който влияе върху него. Условността на това разглеждане се свежда до това, че се обсъжда взаимодействието на професионалното образование и бизнеса, т.е. двойката, осигуряваща реализация чрез професии /в професионалното образование се включва и висшето образование, осигуряващо професионална реализация в съответни професионални направления/

Традиционното разбиране за отношенията между образованието и икономиката /бизнеса се определят от статуквото „образованието образова – икономиката потребява“. Това разбиране е характерно за различни икономики – преимуществено планово – държавни или частни. Естествено с характерни нюанси. Новото разбиране включва нова парадигма – непрекъснато образование /учене през целия живот/, което може да се реализира извън образователната система, вкл. на терена на икономиката. Това разбиране също се съотнася с различните видове икономики.

РОЛИ В РАЗВИТИЕТО

Вариант „Пълна регулация“. При този модел се контролира напълно процесът на вход и изход от системата на професионалното образование. Той предполага строго и синхронизирано планиране, така че съвпадението на изхода от образователната система и входа в икономическата част да бъде близко до 100%. Критична зона в този модел е планирането – то трябва да се осъществи от икономическата част чрез предоставяне на информация за работните места по професионални направления, образователна степен и квалификация, а съответните административни образователни структури да определят необходимия прием за вход. Това означава освен „обикновено“ планиране, да се прилагат и методите на прогнозното проучване, което ще подпомогне дългосрочните решения за пазара на труда. Тук следва да се разбира, че образователната система произвежда това, което може да се реализира в икономическата част. В този модел се осъществява 100% реализация на завършващите определена степен на образователната система /професионалното образование/. Моделът може да се реализира при всяка социално-икономическа система. От гледна точка на свободата на избор, мобилността, демократичността на функциониране на системите, този вариант е силно ограничаващ. От гледна точка на осигуряване на заетост и намаляване на равнището на безработица, той има своите положителни елементи, защото дори при различия между образованието и икономиката по отношение качеството на подготовка, недостатъчни знания, недостатъчна квалификация и т.н. пълната регулация се осъществява. Такъв вариант може би е приложим при региони с критични показатели на заетост, тежки и нежелани социални процеси или след периоди на бедствия. Този вариант може да е сходен с линейна структура на една организация при която всяко действие е зададено и контролирано при ясен резултат.

Вариант „Пазарен механизъм“. Двете системи са свободни в планирането, ако има такава. /Мнозина експерти смятат, че при пазарна икономика планирането е ненужен процес/. В този контекст на съждения Моделът предполага свободно определяне на входа на образованието и не регламентира синхрон с входа в икономическата част. Тук се появяват два важни параметъра – образователен пазар и пазар на труда, които си взаимодействат в определена степен, но се явяват излишества в различни зони на професионалните направления, както и се появяват „модни“ професионални направления, които удовлетворяват временни дефицити в една или друга икономическа област. Образователният пазар е възможно да бъде регулиран чрез съответните държавни механизми при използване на критерия „капацитет“ на образователните структури. Диспропорциите между образователния пазар и пазара на труда, т.е. между търсенето и предлагането, обаче предизвиква безработица и намаляване на заетостта или заетост, която се нуждае от допълващо обучение (без което не може да се осъществи). Липсата на свободни работни места за определени групи професии може да доведе до обезсърчаване на младите специалисти и да провокира редица реакции, в това число напускане на страната. Излишъкът на специалисти в други направления, също действа рестриктивно на социалната система и демотивиращо на индивида. Този модел е силно либерален. Експерти го определят като „неолиберален“ в контекста на общите политики за развитие. Базиран на обединяването на системите, глобализирането на процесите и обезпечаващ функционирането на единното образователно и единното икономическо пространство /ниво ЕС/. Този вариант обикновено се реализира в периоди на свая на социално-икономическите модели на обществата /общества в преход/ и са елементи на кризисни фактори за икономиката.

Проучванията в период 2011 – 2018 година в различни региони на страната показват взаимна неудовлетвореност на двете системи. Образованието се развива по собствена логика, независимо от държавната регулация, която се осъществява. Бизнесът е неудовлетворен от липсата на кадри в определени направления и от нивото на подготовка на младите специалисти. Младите специалисти са неудовлетворени от качеството на работните места и липсата на реализация.

Вариант „Адаптиране“

Този вариант може да се наложи като адекватен събирателен образ от всички останали. Той налага една непрекъснатост в усъвършенстването на образователната система чрез промяна на учебни планове и програми, които тя може да понесе и няколко синхронизиращи стъпки, които се поемат от икономическата система, а именно – организиране на адаптиращо обучение за младите специалисти; стажантски период в последните години на обучението; смесени екипи за преподаване измежду представители на образованието и бизнеса. Този модел изисква организация, която се нуждае от достатъчно свобода на действие, инициативност, иновативност, двупосочни инвестиции. Елемент от този вариант се явява т.н. дуална система. За реализирането му се изисква активно работеща икономика и добра среда за всичките форми на бизнеса – малък, среден, голям, за да могат да се постигат резултати в различните направления и да не се развива едностранчиво икономиката. Този вариант има потенциала да развие синергизъм, защото може да събере положителните елементи на двете системи

Вариант „Съответствие“

В теоретичен аспект е възможен още един вариант, наречен „Съответствие“. Този вариант е антипод на пазарния. Доста труден за осъществяване, ако не е налице ясна национална политика, т.е. с ясна синхронизация, с непрекъснато и точно прогнозиране на нуждите на икономическата система от количество (брой) и качество (набор от специалисти), с непрекъсната промяна на системата на образование за постигане на изискванията икономиката и създаване на механизми за трансфер на знания и умения между двете системи. Прогнозите на потреблението трябва да са точни, а предлагането от страна на образователната система като реакция да е напълно възможно. Важно изискване за неговото реализиране е да налице динамичен модел на развитие на двете системи – на образователната и на икономиката, при условността на възникване на нови или изчезване на стари професии и обективно изпреварващо движение на икономиката. При наличието на относително малък пазар на труда, той е труднореализуем, тъй като налага висока динамика на образователния пазар, нехарактерна за консервативния характер на образователната система, дори при сериозни усилия в тази посока.

Реалният механизъм на взаимодействие никога не е еднозначен и еднопланов – винаги се наблюдава смесване на различни елементи – конюнктурно, политически, в резултат на влияние на външната среда. Много често тази степен на влияние е толкова силна, че вътрешната среда не може да се адаптира, а се „подчинява“ на основните влияещи фактори. Този механизъм зависи в определена степен от законодателната норма, която често се променя и предизвиква трансформации и реформи, които се осъществяват без сериозни анализи, надеждна оценка на въздействието и рисковете. При наличието на подобни анализи на състоянието на това взаимодействие, то те са спорадични, по различни методологии, с използване на различен инструментариум, което прави изводите от тях също нееднозначни и в крайна сметка несъпоставими. Дори и поради факта, че промените в средата са достатъчно динамични и формулирането на устойчив инструментариум за проучване са зависими от ситуацията и от желанието на респондентите да участват в проучванията.

Изследванията, проведени в период между 2011 и 2018 година очертават няколко групи проблеми, които трябва да се вземат под внимание при изграждането на една съвременна концепция за взаимодействието образование – бизнес среда, което ще съответства на основните принципи и приоритети на концепцията „Индустрия 4.0“.

Проучването категорично показва, че икономическите субекти предпочитат взаимодействието с образованието да се развива по сценария „адаптивен“. Доколкото това изложение има просто аналитичен характер без да търси конкретни примери и да обосновава тезите на авторите, които са плод на многогодишните ни усилия в тази посока (Богданова, Терзиев, 2019; Terziev, 2019a).

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обществените процеси в периода на проучването не предполагат пълна регулация на взаимодействието – развитието на икономиката по пазарните механизми предпостави възможност за взаимодействието образование – бизнес по един от другите варианти – пазарен или адаптивен механизъм /както стана ясно по-горе, механизмът на съответствието е почти теоретичен/.

Възможностите за реализирането на политики и стратегии в тази посока предполага съсредоточаването на усилията и експертизата на учени, изследователи и разбира се участниците в тези процеси. Дефинирането на същите или по-точно определянето им в каква посока, времеви диапазон и териториален обхват на действие е особено важно (независимо от относително неголямата територия на страната). Този тип социални процеси са особено трудни за анализиране, наблюдение, прогнозиране и управление. Показателите и критериите за тяхната оценка са сложни, трудно определими и математически трудно да се опишат. Опитът ни показва, че социалните технологии са твърде напреднали от научна гледна точка, но трудно се адаптират и пренасят в друга среда. Управлението на социалните процеси, които безспорно включват елементите на образователните системи, икономическите системи и др. са сложни не само по своя характер, но и по своята същност. Това налага полагаането на огромни усилия в тази посока за постигането или вземането на правилни и адекватни решения за развитие в тази посока.

ЛИТЕРАТУРА

Богданова, М., Терзиев, В. (2019). Академически капитализъм и нова бизнес модель университетов. // Международен научен журнал, Инновационна наука, „Аэтерна“, Уфа, 9, 2019, с. 32-39, ISSN 2410-6070.

Terziev, Venelin. (2019a). The development of education in Bulgaria. // Proceedings of SOCIOINT 2019- 6th International Conference on Education, Social Sciences and Humanities 24-26 June 2019- Istanbul, Turkey, International Organization Center of Academic Research, Istanbul, Turkey, 2019, pp. 263-266, ISBN: 978-605-82433-6-1.